MINNI
NURME

Valus küsimus

„LOOMINGU" RAAMATUKOGU NR. 13 1962

A-21382

„LOOMINGU" RAAMATUKOGU
Nr. 13 (229) 1962

MINNI NURME

Valus küsimus

LAASTE JA JUTUSTUSI

AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS
TALLINN

SAATEKS

Kuna paljude viimaste aastate kestel olen kirjutanud ainult luuletusi, siis tahtmine väljenduda proosas tekitab tõtt öelda kohmetust ja südamevärisemist otsekui esmakordsel katsetamisel.

Arvan, et meie igapäevase elu varasalv pakub küllalt ja küllalt ainet nii luuleks kui ka proosaks. Elu koosneb kõigele oma suurusele vaatamata siiski pisiasjadest, seepärast loodan, et pole ehk ülearune avaldada mõningaid põgusaid muljeid ja tähelepanekuid.

8. märtsil 1962. a.

Mimi Sirmo

Selge sügispäev helendab kõrrepõldudel, vili on osalt juba pekstud, tühjad redelid seisavad väljal nagu õrred, varesed puhkavad seal jalga ning aeg-ajalt laskuvad redeliharjadele musträstaparved. Rukkikõrt aga katab lihav ristikhein, pead tõstmata sööb hoolega sügiseselt rammus kari.

Laial pikavaolisel kartulimaal käib masina järel kibe noppimine, niiske muld on pehme ja kobe. Esimestel kartulivõtupäevadel jääb selg vagude kohal küürutamisest valusaks, hiljem annab valu järele. Parajasti on käsil alles algus, võetud on vaid servake suurest väljast. Rahvast on koos igast perest, kuid küla on väheldane ja inimesi elab metsanurgas hõredalt. Annab kõvasti rügada, et siin, kolhoosi ääremail, vili ja kartulid lume alla ei jääks. Aga vaikses laanekurus ollakse suured töörühmajad-rügajad, ja pole seda veel juhtunud, et viljasaak oleks jäänud väljale mädanema.

Käbe töörabaja on ka Ann, küpsiküüsi korjab ta usinasti masina järelt mugulaid. Kui ta läheb korvitäit ära kallama, kõnetab teda kotte vankrile upitav brigadir Volts:

«Miks su mees tööle ei tule?»

Ann ei vasta musta ega valget, tõmbab pea õlgade vahele, vajub veel enam kühmu kui harilikult ja kaob valutava seljaga tagasi vaole. «Küsib ja küsib mitmekümnendat korda,» kurdab ta naabrinoorikule. «Mis ta närib mu hinge kallal!» Ja Ann laseb jälle kätel kärmesti käia.

Naabrinoorik, minnes omakorda korvi tühjendama, pistab Voltsi hurjutama: «Naine vehib tööd teha, nii et hing armas, aga muudkui süüdistad: kus mees, kus mees! Kui sul meest vaja on, siis räägi mehega!»

Endine vana brigadir, oma küla inimene, on teist nädalat maohaavadega haiglas, noor brigadir Volts, kes teda ajutiselt asendama pandud, teab ja tunneb siinset rahvast pealiskaudselt.

Lõunal, kui Ann hakkab rada mööda kodu poole kühmima, läheb Volts temaga kaasa. Anne suust ei kuule ta «ei-d» ega «jaa-d», vähese jutuga ja väsinud Ann jääb

temast koguni hea tortsu maad maha ning laseb tal üksi silmnäolt üle kõrrepõllu metsaäärse majahüti poole minna.

Paljaid nurmi palistavad erendava poordina metsad. Madala heinamaasoonetsi taga on haavik kärepunane, kõrgemal põndakul kullendab kaasikukuppel ja mustendavad kuuskede tornid. Veerjanõlvalises nõos, mis nurmi lahutab, ruskavad pajud; sajujärgne vesi vuliseb kivide ja mätaste vahel. Metsast kõmatab paar püssilasku, kuhjavarda otsast tõuseb vares lendu.

Volts laseb tasast vilet, murrab mättalt putkevarre ja taob sellega vastu kummikute lotendavaid sääri. Pea on tal täis igasugu mõtteid, pilk aga puhkab värvirikkal vaatepiiril. Läbi ja läbi maainimene, on ta harjunud põldudest, puudest ja põõsastest seltsi tundma. Tema oma kodukülas on metsi vähem, põllud kõrgemad, künklikumad, luhad loogelise jõe käärudes laiemad — ilus on seal, aga ega ta meelest siingi viga ole. Peale kooli lõpetamist oleks Volts võinud ehk linnaski tööd ja edasiõppimise võimalusi leida, aga teda see ei tõmmanud. Poisikesena aitas ta emal karja talitada, tunamullusest alates aga kuulub põllutööbrigaadi; eeloleval talvel kavatseb ta minna traktoristiks õppima. Küllap ta kunagi ehk tuleb, künnab ja külvab nendelgi nurmedel siin laanekurus. Teraselt mõõdab ta pilguga välju — kivised paistavad need olevat, vaeva ja visadust nõudvat.

Majahüti tagant jookseb koer vastu ja hakkab klähvima. Aed õue ümber on lagunenud, kuid vanad vahtrad laotavad toretsevalt laiu verevaid oksi katuse kohale ja väikese akna all peenral õitsevad ööhalladest näpistatud hilised jorjenid.

Volts astub uksest sisse, kuid majas pole kedagi, ta pöördub tagasi ja seisatab lävel. Koera haukumise peale ilmub pikk rühikas vanamees lonkaval sammul metsatukast nähtavale, jahipüss õlal, must kulunud kaabu kuklas.

Volts teretab ja seletab juba eemalt, mis asjas tulnud.

Vanamehel ei paista kiiret olevat, pannud püssi püsti läve äärde, kohmitseb ta taskust paberossikarpi otsida, siis lööb välgumihklist tuld. Läve ees on pink, nad mõlemad võtavad istet. Vanamees kas ei kuulnud Voltsi või teeb meelega teist juttu:

«Mina siin parasjagu põmmutasin pasknääre, käivad tammede otsas, tõrude peale maiad. Juba kümmekond olen teisi maha lasknud, jalad annan riigile.»

«Kah asi, mida anda,» pomiseb Volts.

«Muidu ei saa püssirohtu, ikka jalad annan ära! Lasen neid va vareseid ja pasknääre, kulle kah.»

«Mis sa tühja — ilusa ilmaga, kibedal kartulivõtu ajal! Palk on meil aus...»

«Noh, sellest pole lugu! Küll eit hoolitseb leiva eest ja poeg annab suitsuraha,» vastab vana.

Volts on nende poega kord poe juures näinud — nägus poiss, sihvakas kui osi, räägitakse, et mehhaanikuna töö peale täpne. Praegu siin vanamehega juttu puhudes paneb Volts seda lausa imeks, aga küllap on poeg pärinud kuldsed käed emalt. Brigadir vaatab vilksamisi vanamehe poole, ja peab tunnistama, et mis sihvakusse puutub, pole sellest vanalgi puudu.

«Kopikaid ma ei korja, see nüüd mõni mõis või asi! Ja mis head nahka on keegi rikkusest saanud! Küll töö ilma minutagi ära tehakse, pole seda karta, et tegemata jääb...»

«Muidugi, ega elu seisma jää, aga...»

«Eks sa loe ajalehest, igal pool maailmas muudkui töö-puudus — ju siis tegijaid ülearu!» õigustab end vana.

«Kus meil siin seda!» naeratab Volts. «Paljugi, mis maailmas!»

Vanamees lööb käega. «On elatud, aitab. Sõjasant olen, jalust vigane, miinikillud südame ümber... Nii kui liinile saadeti, nii piraka pihta sain, aasta otsa paigati mind hospidalis nagu vana kasukat. Eks see mu elu päästiski, et hospidalis olin, muidu oleks nagunii uuesti tulle aetud ja vagaks tehtud. Nii mina mees tulin ikka hingega sellest möllust välja. Vaatan veel vähekese maailmavalgust, mets läve ees nagu kuld, kõnnin püssiga. Mitu nahka on mult elu jooksul võetud, pole minust enam asja. Hospidalis õmmeldi liharäbalad küll tükiviisi jälle ilusti kokku, aga miinikillud jäid sisse, ei neid kõiki kätte saadud.»

«Kodus istumine igavaks ei lähe?» imestab Volts, talle torkab silma, et aiapostid on viltu, värav ripakil, majahütt kaela langemas.

«Pole häda midagi, varsti algab jahiaeg, siis põrutan jäneseid. Tunamullu pidasime hulga meestega hundijahti, tänavu saab ehk põdrajahilegi kaasa mindud.»

«Paistab, et jahil oled sa kohe nagu terve mehe eest väljas?»

«Mis nüüd terve, aga kütiks kõlban surmalaupäevani.

Ennemalt käisin jõudumööda metsatööl. Aga ega igaühel ole ühtviisi jaksu rasket tööd rügada — kui ülearu punnid, viskad võhmu välja. Kidur ja põdur olen lapsest saati olnud. Ema oli mul mõisas toatüdrukuks, puusepaga ta küll paari pandi, aga eks mina ole ikka krahvi verd...» Vanamees kõhistab puhu naerda, siis hõõrub kõhna rinda lapitud särgi all ja kaebab: «Aga miinikillud on mul südame ümber...»

Võta kinni, kui palju tõtt, kui palju valet, kui palju invaliidsust, kui palju laiskust — mine tea seda «krahvi verd»! mõtleb Volts ja silmitseb vanamehe kortsulist, muserdatud nägu.

Ann, kes tööl koju jõudes vaikselt laudaosmikusse on kadunud, tuleb nüüd värskelt lüpstud piimaga toa poole.

«Näed sa, lõunagi käes,» rõõmustab vanamees.

«Tõsi jah, mul on kiire, kuidas siis jääb?» tõuseb Volts.

«Ei minust ole asja! Aga kui sul, poju, vahel aega on, astu sisse, puhume ivake juttu. Kui jutuots lahti, küll siis leidub, millest vesta. Esimeses ilmasõjas käisin Poolamaal ära, teises, näed, vedas, sain kodumaal sähmaka kätte. Mõtled, et vaest inimest vaikses metsanurgas on lastud rahus elada? Kus sellega, käsk kätte ja mine! Nahka on mult kooritud juba enne ilmale sündimist! Nüüd, sandina, pean hõlbupõlve.»

Ann kobistab köögis. Külmanäpistatud jorjenid õitsevad.

«Jutumees oled sa kõva,» arvab Volts ja avab viltuse värava.

«Ega minuga igav hakka, seda ütleb nainegi!» kõhatab vana. «Kui juhtud mu poega nägema, ütle, et vaatama tuleks!»

Volts noogutab pead ja läheb.

Kui mõtlema hakkad, on ikka aegu olnud. Krahvid ja see ja teine... Inimene pole olnud inimene, vaid ori ja kahuriliha... Mõtted jooksevad Voltsi peas nagu looklevad nired. Pilk karedatel kõrrepõldudel, sammub ta kiiresti kartulimaa poole, kus traktorist juba masina juures õiendab. Ja Volts kordab enesele: oli isadega, mis oli, poegade kord on näidata, mida nad suudavad.

Nende kohtumine mitme aasta takka on täiesti juhuslik, nad näevad teineteist tänaval. Esimesena peatub Laine Murre.

«Kas ei taha tundagi?»

«Keda ma näen, nimekaim! Tõesti, peaaegu ei oleks ära tundnud,» vabandab Laine Ring.

Kuidagi ei arvaks, et need kaks naist on üheealised, sest Laine Murre oma hallineva pea ja murekortsulise näoga paistab märksa vanem Ringist, kelle hoolitsetud näol ja juustel on värskevõitu värv. Riided on Murrel poolpeetud, kingad kulunud. Aga Laine Ringi arvates paneb iga enesest lugupidav inimene eeskätt rõhku oma kehakatteile, ja ta ei kahtle, et hea tooni juurde kuulub teatav peenutseminegi. Ta rõivad on nagu selga valatud.

«Sina oled ikka endine, pole sa põrmugi muutunud,» arvab Murre.

«Tahad öelda, et olen hästi säilinud?» vastab Ring. «Seda on muidugi rõõm kuulda! Aga tervis teeb siiski muret. Uuest aastast jäin pensionile, nüüd on aega arstide vahet käia, praegugi tulen polikliinikust. Mul on südamenõrkus, kõrge vererõhk, närvid... Pean rangelt dieeti ja elan kindla režiimi järgi — puhkus, rahu.»

«Miks ka mitte, kui võimalust on! Võid endale küll kõike head-paremat lubada, miks mitte!»

«Lähme minu poole, ma elan siinsamas ligidal,» poetab Laine Ring moka otsast.

Murre on kutsest omamoodi liigutatud, sest nad on ikkagi lapsepõlvest saati tuttavad. Nad lähevad läbi kangialuse vanasse kivimajja. Pikas koridoris on üks ustest Ringi oma. Poonitud põranda ja poleeritud mööbliga tuba hiilgab puhtusest nagu klaaskapp. Murre võtab kähku kingakossid jalast ja astub paljais sukis sisse. Ka toa kõrval asuv köök näeb välja kui läikpaberist pilt.

«Mis sind rääkida, ei tolmukübetki!» sõnab Murre.

«Armastan korda ja — mugavust!» väidab Ring.

Murre noogutab pead, aga ei tunne ennast kuigi mugavalt. Ja äkki mäletab ta selgesti, kuidas ta end lapsenagi Ringi rangeilmelises kodus kuigi mugavalt ei tundnud. Ühe hoovi lastena olid nad kokku puutunud — tema king-

sepast vanemad oma lastekarjaga elasid hoovipealses majas, inspektor Ringi perekonnale, kus Laine oli ainus laps, kuulus korter tänavaäärses majas. Kui kingsepa jõnglased hoovis ja tänaval ükskõik millistes riidehilpudes ringi lippasid, mängutuhinas käratsesid ning hullasid, siis Laine Ring sellest osa ei võtnud — riides kui nukk, vaatas ta eemalt teiste vallatusi. Ta oli tark ja mõistlik laps, silmapaistev nii kodus kui ka koolis, samal ajal kui teine Laine emalt ja õpetajailt tihti kuulis: sa mõistmatu laps, millega sa jälle hakkama oled saanud! Koolis harjuti sellega, et Laine Ring end teistest paremaks pidas.

«Puudu pole mul olnud millestki,» räägib Ring.

«Muidugi, mis puudust sul, kogu eluaja oled olnud kõrgepalgaline ametnik, seisid ikka ülemuste poolel. Käisin minagi kord kohasaamise asjas sinu palvel, et sa direktori ees kostaksid, mäletad?» meenutab Murre.

«Seda küll! Ülemused pidasid minust lugu...»

«Või mul teadmata, kuidas sa pärast isa surma juba noore neiuna said vabrikusse direktori sekretäriks. Direktorid vahetusid, vana asemele tuli uus, aga sina jäid paigale ja teenisid seal üle kümne aasta,» kõneleb Murre. Ise mõtleb sealjuures: mine tea seda lugu, aga see on küll õige, et oli sul siis peigmees ja puha ning oleksid võinud mehele minna, kui sa poleks kartnud oma head kohta kaotada. Kes teab, mis direktoril selle vastu oli, aga nagu räägiti, tahtnud ta, et sekretär oleks vallaline. Et ametisaladuste või kohustuste pärast või mis... Sa olid maastmadalast peenema eluga harjunud, aga ega häid kohti polnud siis varnast võtta. Ja oma hea koha tõttu sa vallaliseks jäidki... Muidu tark ja mõistlik inimene. Ikkagi kahju!

«Hiljem, see oli juba nõukogude ajal, sain riigiametisse. Alati on minu tööga rahul oldud. Mul oli hea koht.»

«Hoolsamat ja kohusetruumat ametnikku, kui sina olid, ei saagi olla!» arvab Murre ja mõtleb: oleksid küll endale mõne eluseltsilisegi leidnud, aga sulle näis, et üksi on elu kergem.

«Eks jutusta ka oma elust midagi!» ilmutab Ring Murre vastu viisakalt huvi.

«Mis oma elu mul nüüd, ikka lastega koos — vanemal pojal juba peenikestki peret, ma ju vanaema!»

«Nõnda ruttu siis! Su vanemat poega ma nägin, kui ta oli alles päris pisike, sa töötasid siis vabrikus.» Ja Laine

Ringile meenub, milline tuisupea ta nimekaim noorena oli olnud, kuidas ta õhtuti omasuguste seltsis hooviväraval naerda lõkerdas ja suveaias tantsimas käis, kuni sattus kokku noormehega, keda Ringi perekond tühipaljaks seiklejaks pidas. See oli maalt linna õnne otsima tulnud pagaripoiss, aga kingsepapere ei keelanud talle ei tütart ega peavarju, kuigi tüdruk Ringide arvates selle abieluga oma karjäärile kriipsu peale tõmbas. Kui Laine Ring nende esimese lapse katsikule läks, kombekohaselt hõbelusikas karbikesega näpu otsas, jäi talle noore abielurahva elamisest äärmiselt halb mulje. Lõõri ääres kuivasid mähkmed, voodis magas öötöölt tulnud mees, laps vigises pesukorvis. Hädaga pooleks oli tema meelest noorpaari elu, aga aasta pärast tuli neile veel peret suu võrra juurdegi. Sõda viis mehe kohe algul minema nagu torm linnu, ja kadunuks ta jäigi. Seda siis naine oma noorest elust sai — kaks last jäid tema kaela, toita ja katta.

«Helgeid päevi on sinu elus küll vähe olnud!» arvab Ring, ta on harjunud teisesse Lainesse suhtuma veidi haletseva üleolekuga.

«Ära sa seda ütle! Kui sa teaksid, kui õnnelikud me kord olime oma noore armastusega! Aga hilisemaski eas on omajagu rõõmu olnud, ära sa ütle! Lapsed kasvasid ja elavad nüüd kenasti, tööd-leiba jätkub. Noorem poeg astus töö kõrvalt ülikooligi, tal kange edasipüüdmise vaim! Kui pojal kool läbi, küll siis jään minagi pensile ja viidan lastelaste seltsis aega.» Laine Murre tõuseb tooliservalt, ajab palitu selga, paneb rätiku pähe, ise vabandab: «Ma pole külaskäigu kohaselt riides, aga argipäevane asi ja töölt tulek.»

«Mis sul viga, sa oled harjunud algusest peale vähesega leppima!»

«Ära sa seda ütle, et vähesega! Oh ei, kus siis vähesega! Palju pärast sai vaeva nähtud!» Näib, et selle peale võiks Murre veel mõndagi kosta, aga ta ei tee seda, ta mõistab vaikida. Siis lükkab läve all kingakossid jalga.

Laine Ring laseb külalisel minna, ise lausub: «Sul on alati rutt!»

«Kuidas kellelgi! Ela siis hästi pealegi! Küllap mind kodus juba oodatakse...»

«Oodatakse?» kordab Laine Ring kajana ja hetkeks oma väärikust unustades vaatab ta ukselt tükk aega kaugenejale järele.

EMA

Ema käed on konksus ja kuivetud justkui linnuvarbad. Täiskasvanud lastega istudes lauas, näkitseb toitu raashaaval, väheke — tervis ei kannata rammusat suhu võtta. Liiasti on elus söögikordi vahele jätnud, kõhu kõrvalt lastele suutäisi näpistanud. Liha luude pealt on ära kulunud — noorpõlve priskusest ei piisanud kauaks. Aegsasti käis peremees teenistuskaupa tegemas, palkas nägusa silmale rõõmuks, käele puhkuseks. Aastat paar nõnda veeres, kuni sai vääksuja rüpesse. Kahanes põskede puna.

Peremees ostis krundi päriseks, ehitas maja, paistis, et köögipoolel jätkub ka lapsele ruumi. Laps mängis laastuhunnikus punnitud laudadest põrandal, saed aga sahisesid, haamrid paukusid. Järk-järgult sai hoone katuse alla — hele ja lõhnav kui mesikärg. Köögipoolel, enne veel kui ehitustööga lõpule jõuti, kinkis ema lapsele pisikese vennagi. Mahtusid ära mõlemad õitsva ema rüppe ja rinnale. Rühkis ja rühkis ema, kähku käis tubane talitus, meelepärane püüdis olla, istutas lilled aknale.

Aga kui maja sai valmis, riivas peremeheau senise kaaslase malbus kui ka põrandal ukerdav lapsepaar. Majaproua järele tundis puudust — ja et õhk oleks puhas, tegi peremees laste emale tuule jalgade alla. Ning teise linnaserva ubrikusse see kolis.

Sõda tuli oma käiku. Ei jäänud majast midagi, ei peremehest jälgegi. Ometi kasvasid lapsed — sirgusid ema vaeva varal, varastatud une varal, piskuga leppiva suu kõrvalt, pooleks loetud palade varal.

Ema kuivas õhukeseks; kulus jõudu, mis kuluski, lapsed said tiidsasti tugevaks. Istub kui kõder nüüd laste lauas, näkitseb raashaaval, väheke, poetab sõna jutu sekka, vahel naeratab vagusi.

Vesi on äärest jääs, jääklibu sätendab päikese käes nagu klaasipuru. Ühel pool vett on valge maja, mille aknalaual, õieliste kardinate vahel peseb kass valge käpaharjaga kriimulist suud. Teisel pool vett on roheline plankaed ja kollane maja, kus seisab läve ees helesinine kummis katusega lapsevanker kui kuningatõld. Ühel pool hoiab suur tark hundikoer kummikutega vees sumavatel jõnglastel valvsalt silma peal nagu vetelpääste. Teisel pervel lükkavad põngerjad kelgu vette, võtavad suusakepid aerudeks ja asuvad sõudma.

Veest ulatub välja jäämägi; et laevateed lahti hoida, tuuakse valge maja hoovist kohale jäälõhkuja — pikajalaseline, raudse rinnaga tõukekelk. Vesi lainetab kahele poole; vagu taga, künnab jäälõhkuja. Ja paat randub rõõmukisa saatel valge maja ees.

«Täitsa meri!» juubeldab poiss, püsti paadis.

Ja kõigil on ruumi laialt ja vaba voli selle mere käärulisel kaldal.

Mere pikkus on oma paarkümmend sammu ja laius üle seitsme sammu.

Jõena voolab liiklus laial peatänaval. Tuul vuhiseb üle väljaku ja sasib pargipuude kaharaid oksi. Rahvas sõelub kaupluste vahet, ruttab bussidele ja trammidele; õiendab, askeldab, jätkab igapäevaseid käike. Kolm heledavärvilist taksoautot peatuvad perekonnaseisuameti ees, tuues kohale pruutpaari ja lähemad omaksed.

Mõrsja kohendab loori ja lillekimpu, enne kui elevusest õhetavana sõidukist väljub. Peentes valgetes kingades astub ta kergejalgselt üle kivisillutise kindlakäelise peigmehe kõrval. Vilu, heitliku ilma karguses kiirgavad nende näod sooja paistet. Kaunid oma pulmarüüs, teadlikud elu tähtsast silmapilgust, seisavad nad argipäevasusest kõrgemal. Pilku kõrvale heitmata, keskendunud ja teineteisesse kiindunud, vaatavad nad otse enda ette. Kahel pool on juhuslike möödujate spaleer, mis annab noorpaarile teed.

Juhusliku rahva hulgas seisab ema käe kõrval väike tuttmütsiga tüdruk, kelle silmad on imestusest suured nagu karikad:

«Kas need on prints ja printsess?» Kuna ema midagi ei vasta, usub tüdruk, et tal on õigus. Ja ta tõuseb varvastele, hinge kinni pidades jõuab ta pöidla parajasti suhu pista, kui noorpaar juba temast mööda suurde majja kaob.

Ema seletab talle nüüd midagi tasakesi, lapsel läheb seletus kõrvast sisse ja teisest välja, aga oma mõtete jätkuks küsib ta:

«Kas minust saab ka ükskord printsess?»

Ema jätab vastamata, üksnes naeratab. Siis aga lausub asjalikult: «Lähme edasi, vaja koju minna!» Ning ema vahetab kandekotti hoidvat kätt. Laps punnib vastu, lootes, et ehk juhtub veel midagi imetaolist, rabeleb käest lahti, vudib maja sissekäigu ette ja piilub läbi klaasukse trepikotta.

Ema nõjatub vastu seina ja meenutab viivuks oma pulmapäeva: sõjajärgsel ajal oli see olnud — ei loori, ei siidi, ei piduroogi. Lihtsalt, väga lihtsalt ja vaeselt oli kõik toi-

munud, tal hakkab sellest takkajärele veidike nagu kahju, justkui oleks elus millestki ilma jäänud. Siis aga, mõeldes oma lastele, unustab ta selle ja põgusa hetke jooksul unistab paljustki.

«Lähme neile sinna sisse järele,» tuleb tüdruk ja sikutab ema mantlihõlmast.

«Ei, täna mitte, kunagi teine kord! Siis, kui suureks kasvad,» tõotab ema. «Aga nüüd peame koju minema. Läki, tirtsuke!» Ning ta hakkab astuma, last käe kõrval kaasa viies.

Perekonnaseisuametis valitseb traditsiooniline pidulikkus. Pikk vaip, mida mööda pruutpaar Chopini muusika saatel saali sammub, on kahtlemata olnud ühiseks teeks sadadele teineteist leidnud noorpaaridele. Loorberipuud seisavad otsekui paigale tardunult. Ametnik kõneleb tähtsal toonil, kaalukalt ja rahulikult, fotoaparaat klõpsub. Noored on surmtõsised ja kaljukindlad.

Pruut ei suuda mõtteid koondada, tema looriga ehitud pea on erutusest üsna hajuvil, millegipärast on tal vabanemistunne — lapsepõlvest vabanemise tunne, mistõttu see, et ta end uuesti seob, teeb talle ainult rõõmu. Peigmehel pole sellist vabanemistunnet, hetkeks turgatab talle pähe, et nädala pärast tuleb ülikoolis õiendada järjekordne eksam; aga mitte see üksi, vaid kogu eelseisev elu tundub talle eksamina, mille ta, maksku mis maksab, peab sooritama nagu kord ja kohus.

Kui nad vastavad «jah», mängib orkester vaikselt tuntud rahvaviisi «Minu isamajakene». Kui nad suudlevad, pühivad sugulased silmi.

Pruudiema pisarates peitub elukibedust ja mälestuste valusust — tütre isa on ta ammu kaotanud, uue abielu raskused on teda varakult närtsitanud.

Siis mürtsuvad pidulikud marsihelid.

Väljas heidab päike pilve pilust valguse- ja varjulaike üle tänava. Maja ette on kogunenud salk ootajaid. Kaks naist, üks elatanud hallpea, teine keskealine, teretavad kättpidi.

«Jäid hiljaks, pulmalised läksid juba sisse,» lausub hallpea.

«Tõttasin küll, mis sa teed ära, kui seda tööd nii palju on! Ega ma otse pulmaline olegi, tulin niisamuti naabri poolest. Noh, eks ole kena paar? Aga ega muud, kui et jäävad tuule peale... Kas sa pruudiema nägid?»

«Nägin küll, ta oli koos väikese pojaga, seegi juba kooliealiseks sirgunud; meest ei paistnud, ju polnud vist kaasa tulnud,» vastab hallpea.

«Kas sa kuule, või mees ei tulnudki! Niikaua ikka aitas tüdrukut kasvatada, kuni teine lapsekingadest väljas, nüüd näitab ust. Näed, ehitasid endale individuaali, kui palju pingutamist, muretsemist ja nuputamist neil sellega oli! Aga nüüd, kus maja valmis, ajab mees naise ees suled kohevile ja tõmbab selge vahe, et sinu tütre jaoks siin ruumi ei ole, vaadaku ise, kust ulualust leiab! Oli öelnud, et ehitas maja oma pojale, ärgu tüdruk lootkugi ennast siia elama asutada. Ja oma otsuse juurde on vanamees ka jäänud — tema on peremees majas, kus sellega, parata pole midagi! Ehitagu noored ise, kui tahavad! Nüüd pole pruutpaaril paika, kuhu pead panna.»

«Või mees oma võimu peale nii suureline! Noh, noored lõpetavad tuleval aastal ülikooli, küllap siis ehk saavad töökoha kaudu endale ise korteri,» arvab hallpea.

«Selle lootusega nad katsuvad läbi ajada. Oleksid ju kooli lõpuni võinud abiellumisega oodata, aga eks noored ole ka oma kangust täis! Ei need küsi millestki, kui aga armastavad!»

«Kas sa näe, või nii julged teised! Ise olin noorest pärast just samasugune!» Hallipäine vanainimene naeratab ja kümned kortsud-kurrud ta näos elavnevad ning mahenevad. «Oleksime teineteise pärast kas või tulest läbi läinud, nii kangesti kippusime kokku, jah, ja kus selle töö ots, mis paariselu jooksul ära tehtud! Lapsed koolitatud, pinss välja teenitud, jah, ja jõud pole veel otsas — ju südames peab ikka üks allikas immitsema, kust see jaks muidu tuleks! Ma olen pruudile küll ainult kaugelt sugulane, aga ta on minusse läinud, usu või mitte, küll elu näitab!»

Keskealine kõverdab pisut suud, aga enne kui ta jõuab oma arvamist avaldada, märkab ta pulmarahvast.

Noorpaar väljub nii säravana, igast murest üle, kuhugi hoopis kaugemale kui üksnes oma jala ette vaadates. Nende järel tulevad omaksed ja pulmalised.

«Emal on silmad punaseks nutetud,» müksab keskealine hallpead.

«Eks tal ole omad kannatused kannatada... Aga noored on teineteisega rahul... Jah, ja see on peaasi!» arvab

hällpea. Siis ruttab ta tulipunase lillekimbuga pruutpaarile liigutatult õnne ja üksmeelt soovima.

«Küll saame hakkama!» kinnitavad noored ja vahetavad omavahel usaldusliku pilgu.

Vanainimese meelest on rõõm neid vaadata. Just nagu oma elukangast tagasi kerides mõtleb ta tohutust tööst ja pikast elust, mis neid kahte ootab...

Noorpaaril pole mahti hallpead tähele panna ega aima nad ka tema mõtteid. Õnnesoovijate salk piirleb nende ümber, kuid vaevalt nad midagi peale teineteise näevad.

Vanainimene aga saadab neid oma hallide silmadega, kuni nad autosse istuvad. Ja peagi kaob pulmarong liiklusvoolu.

«Liiga noored, uisapäisa tormavad ellu, oleksid võinud ikka veel oodata ja vaadata,» arutleb keskealine.

«Tormavad jah, ja siiski pole elus midagi ilusamat...» naeratab hallpea.

Vabariikl. Tartu Kliinilise Psühhoneuroloogiahaigla Raamatukogu
inv 9180
TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

Sel laupäeval on viimaste paberite kausta panemine, büroolaegaste sulgemine, kirjutusmasinate katmine, võtmekõlin rahakapi lukuaugus, tühjade toolide nihutamine laudade taha kuidagi eriti pühapäevane. Kahe aknaga kontoriruum, mis tööajal oma kindlakskujunenud asjalikkuses kujutab endast tõsist töövälja, muutub lõbusa häältesumina tõttu õige koduseks. Koos sigaretisuitsuga hõljub ebamääraselt õhus hoopiski mitte ametlik, soe familiaarsus.

«Preemia puhul kuluks väikesed tropid teha,» arvavad mehed.

Aga naised, kel pere kodus ja toimetused toimetada, vaatavad ainult naerdes üleõla tagasi ja lippavad trepist alla. Ka raamatupidaja Linda Luide ruttab viivitamatult värava poole. Ta sammudes ja selles, kuidas kandekott ta käes hüpleb, on midagi heatujulist ja reibast. Kasvult väike, pruunis mantlis, mille varrukasuud toimele kulunud, kaob ta tähelepandamatult rahva hulka. Kitsas näos, mida varjab viltkübara räästataoline äär, on ühtaegu midagi nooruslikku ja vanainimeselikku, kord rohkem üht, kord teist, nagu poleks vaekauss päris tasakaalus, vaid kõiguks üles-alla. Ta ilme vaheldub kiiresti, samuti vaheldub pilk — töökaaslastele vaatab ta näkku usaldavalt ja otsekoheselt, üksi jäädes aga poeb pilk peitu langetatud laugude ja kortsust lahutatud kulmude vahele. Selle kinnise, hajameelse pilguga käib ta paaris toidupoes, seisab järjekorras, ei trügi, ei sagi, liigub tähelepandamatult, ei võta kuskil palju ruumi ega viida liigselt aega. Midagi halli ja üksluist on selles iga päev korduvas kõhuorjuses; alles siis, kui kõik ostetud, mida hädapärast vaja, vaatab Linda ringi. Ta ümber askeldavad võõrad inimesed, igaüks oma mõtetes, oma argipäevasuses, enamalt jaolt keskealised nagu temagi, enamalt jaolt töölt tulnud nagu temagi.

Trammile rutates märkab ta tänava ääres viinamarjade müüjat, peatub, kaalutleb viivu ja asub siis järjekorda — mitte enda pärast, tütre pärast. Üldiselt ta palgaga kuigi

lahedasti läbi ei tule — mitte enda pärast, vaid tütre pärast. Aga täna on tedagi premeeritud ja ta otsustab osta viinamarju. Krae vahele kippuvat vinget lumepihulist tuult ei pane ta tähelegi, vaid seisab heatujuliselt ja rehkendab täpipealt välja, milleks ta preemiaraha kulutab. Linda Luidele tundub, et ta elu on viimastel aastatel lahedamaks läinud, kuigi väljaminekud tütre osas on kasvanud ja palk pole tõusnud. Ta ei mõista isegi öelda, kumb rohkem on paranenud, kas tema aineline või hingeline seisund. Kui ta pilk langeb uuele kuuekordsele majamürakale tänava ääres, meenuvad talle tahes-tahtmata sõjajärgsed varemed, justkui seisaksid uuesti silmade ees elamute rusunenud korjused. Sellessamas linnas, mööda samu tänavaid oli ta kahekümneaastasena saatnud sõtta, tundmatule teele ja tundmatule saatusele vastu oma mehe. Üksijäänuna oli ta poja sünnitanud — ja aasta hiljem matnud. Poeg oli jätnud ununematu jälje ainuüksi tema südamesse, sest edasiruttav aeg kustutas esimeste sammude tibatillukesed jäljed kõikjalt mujalt. Linda Luide pühib külmast kohmetunud käega üle põskede, nagu püüaks ta eemale tõrjuda mälestusi, mis nii kohta ja aega valimata teda ründavad. Aga ta ei vabane mõtetest. Muidugi polnud tal pojale anda viinamarju, kus sa sellega, rumalus on üldse niiviisi takkajärele mõeldagi, veel vähem kahetseda. Läbi häda oli ta saanud pojale kuidagi tiba lahjat piimaliru ja endale pisku leivapala.

«Astuge edasi, astuge edasi!» hüütakse talle kärsitult selja tagant.

«Oh, vabandust,» pomiseb ta ja nihkub kähku ettepoole. Ta jõuab juba üsna viinamarjakastide lähedale, mahlakad helerohelised kobarad läigivad niiskelt ja külluslikult, just nagu kiirgaksid nad siinsest kõledast põhjatuulest hoolimata lõunamaist päikesesooja.

Linda Luide lakkab pojale ja varemeile mõtlemast, märkab taas tänavaäärset majamürakat ning hästi riietatud inimesi, kes ostavad viinamarju. Ta naeratab, palub kaaluda pool kilo ja ütleb nii südamest «suur aitäh», et müüjagi ei saa jätta vastamata: «Palun!»

Linda ei osta iga päev viinamarju, talle teeb rõõmu tütart täna maiuspalaga üllatada. Rahvast täiskiilutud trammis ei tundu kandekott talle põrmugi raskena, ja tööl hommikust saati laua taga istunud, seisab ta nüüd vähimagi nurinata püsti, jälgides aknast, kuidas tramm tutta-

vate majade vahel kodule läheneb. Jah, kodu... Muidugi, kindlasti leidub õnnelikumaid kodusid — mitte sellepärast õnnelikumaid, et nad on avaramad või jõukamad, ei, vaid perekonnaelu poolest.

Linda Luide on üksik naine ja aastate eest kannatas ta nii kibedasti mahajäetuse all, et poleks võinud arvatagi, et ta lõpuks siiski sellest üle saab, alandatuse tundest vabaneb, öösiti jälle rahulikult magab. Kõik see oli juhtunud varsti pärast sõda, mees oli elu-tervisega pääsenud ja tagasi tulnud — aga kes juba kaua on lahus olnud, neil pole igakord kerge uuesti kokku sulada. Õieti polnud nad jõudnud enne sõdagi kokku kasvada elukaaslasteks, kes oleksid teineteist mõistnud põgusast pilgust või poolelt sõnalt, ehkki nende vahel oli kunagi nähtamatu pillikeelena helisenud armastus. Vahepeal oli kummalgi tulnud raskusi kogeda — mehel olid seljataga vapustavalt rängad rindeelamused, ja polnud ime, et uued sõbrad talle lähedasemad olid kui mõnevõrra kaugeks ja võõraks jäänud naine. Isegi tütre sünd polnud enam tagasi toonud kaotatud ühist keelt, mis Linda meelest oli katkenud kuidagi nagu paratamatult. Ta ei süüdistanud meest, kelle suure elujõu ees ta oli end alati tundnud väetina. Loomult tagasihoidlik ja järeleandlik, polnud ta midagi enese kaitseks ette võtnud, ja kui ta takkajärele endale miskit süüks paneb, siis küll ainult julgusepuudust, võistleja ees taganemist, loobumisega leppimist. See, et ta on suutnud kõigest üle saada ja tütre suureks kasvatada, annab Linda Luidele siiski tagasi kui mitte just täie südamerahu, siis ometi teatava enesekindluse.

Trammipeatuses pöördub ta pilk kohe koduakna poole. Aken on valge, niisiis viibib Sirje kodus. Ja kähku-kähku tõttab Linda Luide üle tänava, koduselt kriiksub ja kolksatab majauks ning nagiseb puutrepp. Üle koduläve astudes, üliriietest ja töökitlist vabanedes muutub Linda kuidagi teiseks — naiselikumaks, õrnemaks.

Toas, mis hommikul enne tööleminekut kuumaks köetud, on pisut raudahju lõhna, raadio mängib.

«Kas sa midagi head ka tõid? Kõht on kole tühi,» hõikab Sirje talle vastu, ise ninapidi juturaamatus.

«Eks võtnud ometi näljakustutust!»

Linda kaob kohe väikesesse kööki, keerab gaasikraani lahti ja paneb vee tulele, Sirje järgneb talle toatuhvlite pehmelt tatsudes. Sirje on sihvakas sõstrasilmaline tüdruk

kitsa näo ja kastanpruunide juustega, mida ta sestpeale, kui sai esimesed lokid, armastab tihtilugu kammida ja sättida. Linda püüab maha suruda uhkust tütre üle, sest ta ema-kadunu oli teda manitsenud, et uhkus ajab upakile, ometi tunneb ta tütrest salakesi rõõmu. Ka on Lindal meeles ema õpetus, et kena näolapp ei kaalu seda, mis hea süda; aga kui ta mõnikord arvabki, et Sirje võiks loomult pehmem olla, pole talle kunagi tulnud pähegi kahelda tema heas südames. Oma arust pole Linda tütart hellitanud, pole saanudki hellitada. Aga kuna tal endal sõja tõttu noorusaega peaaegu nagu polnudki, teeb ta ometi kõik, mida suudab, et miski tütre noorust ei tumestaks.

«Mul on sulle hea uudis, arva ära!» muheleb Linda.

«Tore! Kas tõid teatripiletid? Võitsid loteriil televiisori?»

Linda raputab pead.

«Tõstetakse palka?»

«Seda küll mitte!»

«Kohtasid vana armastust?» pilab Sirje ja naerab, nagu naeravad kuueteistaastased — silmade, suu, põskede ja kogu kehaga naerust vabisedes. Siis uudistab ta edasi: «Mis see võiks olla? Ehk said preemia?»

Linda noogutab ja kallab viinamarjad paberituutust sõelale, Sirje rõõmuhõiske summutab veekraani solin. «Ostan sulle nüüd uued kingad.»

«Oi, kui maru! Piia, minu uus pinginaaber, sai nii peene kontsaga peokingad, et tipib nagu tikkudel. Kui mul oleksid sellised, küll ma tantsiksin, tantsiksin!»

Linda kohkub pisut tagasi. «Tantsivad su jalad kõpskingadetagi küllalt! Mina sain sinu eas alles esimese paari siidsukki, kõrgetest kontsadest polnud juttugi enne kui lõppklassis. Tantsutundide raha kogusin sedaviisi, et jätsin koolis lõunaoote ostmata.»

«Muidugi mõista ema teadmata...» naerab Sirje.

«Eks sedagi! Aga sina osta nüüd jalatsid säärased, mis igal pool kanda kõlbavad, midagi poolkõrget,» püüab Linda tütart veenda.

Sirje sööb viinamarju, hoides suurt helerohelist kobarat roosade põskede ja värskusest lõkendavate huulte kohal. Linda jälgib hellitleva pilguga tütre iga liigutust ning lausub: «Kui sa ülearu ei albi ega edvista, siis ostan kleidi ka, sest kleiti läheb sul hädasti vaja, vanast oled välja kasvanud.»

«Kleidi, kas tõesti, ema? Mulle meeldib hirmsasti üks

sinine riie, olen seda mitu korda kaupluses vaatamas käinud, aga ma ei teadnud unistadagi, et võin selle endale saada! Kauplus pole siit kaugel, lähme, ma näitan sulle!»

«Aega ikka on selle kiire asjaga. Teine kord!» Linda hakkab valmistama õhtusööki, Sirje aitab kartuleid koorida, seejuures suure elevusega seletades, missugust tegumoodi ta tahaks, millisest kleidist unistab.

Riided on Lindale enesele lakanud ammu unistuseks olemast. Talle meeldib kanda puhast hästi triigitud pluusi või midagi muud tagasihoidlikku ja vastupidavat. «Kuidas sul täna koolis läks?»

«Pääsesin korvpalli võistkonda, võib-olla tuleme veel esikohale, kui kõvasti treenime!»

«Jah, aga?»

«Ühtki puudast... see tähendab kahte ma koolist koju ei toonud, ole rahul!» Sirje on iseseisev ja tahtejõuline. «Üldse, mis õppimisse puutub, siis jäta see minu oma mureks! Ma pole enam väike, arvesta sellega!»

«Väike või suur, millal ma sinuga rahul pole olnud — muidugi olen rahul!» Linda askeldab rõõmsalt pliidi ääres.

«Milleks sa nii palju keedad ja küpsetad? Või ootad sa külalisi?»

«Mis nüüd suurt külalisi, aga Ülo Hiljandile helistasin, et preemia ja sedasi...»

Sirjele ei näi see meeltmööda olevat ja ta kurdab: «Mul homseks kõik tuupimata, hirmsasti segab, kui te õhtu läbi juttu heietate!»

«Aga Sirje, Hiljandi ei külasta meid ju iga päev! Ja mis see sind ikka segab, kui me omavahel vaikselt vestleme?»

«Ma ei taipa, milleks sul teda vaja on — mis sa küll selles pargitud tüübis näed?» mossitab Sirje.

«Inimest...»

«Minu meelest on ta igavuse kehastus!»

«Sa lihtsalt ei mõista... Elan sinule ja tööle — aga teisest inimesest on ikka seltsi.»

Linda pöörab näo kõrvale, et varjata, kui valusasti ta on puudutatud. Kas ta peab tütre pärast tõesti sõbrast loobuma? Ülo Hiljandi on kaua elanud kodumailt eemal ja alles amnestia järel täieõigusliku kodanikuna tagasi tulnud. Kui Linda teda esmakordselt nägi, polnud tal õiget peavarjugi, ta ööbis siin-seal tuttavate pool ja tegi juhus-

likke töid. Linda oleks ehk tollal kõiki ta muresid jagada aidanud, aga Hiljandi oli hoidunud tema abivalmidust kasutamast, andes mõista, et temal pole kaotatud tervise tõttu võimalik perekonnainimeseks hakata. Sellegipoolest said neist head sõbrad. Pikapeale leidis Hiljandi endale toa ja viimastel aastatel pääses uuesti tööle oma erialal farmatseutilises tehases. Sirje, kes tollal oli alles lapseohtu, ei tea sellest kõigest kuigi palju.

«Ära nüüd selle tühja asja pärast nukrutse,» ütleb Sirje õpetaval toonil. «Löö kõigele käega!»

Linda ei tõsta pilku ja vastab üsna tasa, otsekui vastu tahtmist: «Käega lüüa võib sinusugune noor laps, kes pole veel elu näinud. Mina niiviisi ei saa! Kui südamega võtta...»

«Pead sa siis kõike südamega võtma! Kes sind südamega on võtnud — pole sinust hoolitud, mis siis sina teistestki hoolid!» Sirje armastab ema väga ja püüab teda omamoodi hoidagi; aga talle ei meeldi, et ema peale tema kellelegi lahkust osutaks. «Kas sul minu peale küllalt aega ei kulu!» Sirjele meeldib, et tal on ema üle võimu. «Mis me ikka ootame, hakkame sööma!»

«Hakka, mul pole isu!» Linda tunneb end kurnatuna, nõutuna, vanana. Ta taipab, et tütar on tal üle pea kasvanud. Põhiliselt pole tal suurt midagi selle vastu, et tüdruk armastab end maksma panna, aga ta sooviks siiski leida arvestavamat kohtlemist. Ja Linda süda valutab. Kühmuvajunult taburetil istudes ei tõuse ta isegi siis, kui uksekell heliseb, alles teistkordse helina peale silub ta väsinult käega üle juuste ning läheb mahalöödud silmi ust avama.

«Kas tohib sisse astuda?» kuuleb ta tuttavat häält, enne kui tõstab pilgu ja märkab, mida talle ulatatakse.

«Mis eest mulle lilli? No tõepoolest, poleks vaja!» satub ta hämmeldusse.

«Aga kuidas siis! Ega sulle preemiat niisama naljaviluks antud, pidid selle ikkagi vaevaga ära teenima.»

Väike soe tuba muutub märksa rõõmsamaks, kui Linda lilled vaasi paneb. Siis katab ta laua kolmele.

«Ma olen juba söönud,» teatab Sirje ja istub oma laua taha, seljaga nende poole.

Ülo Hiljandi ei märka Sirje mossitamist, ta istub tugitooli, tundes end siin hubaselt nagu kodus. Ta on vimmasturjaline, raudhallide juuste ja tugevajoonelise näoga. Mehel on hea olla, kui Linda ta ümber askeldab. Tal pole lähe-

dasi omakseid, see pesa siin, mis õieti polegi tema oma, asendab talle osaliselt siiski kodu. Lindat-Sirjet, kuulumata küll temale, on talle otsekui naise ja lapse eest. Ja kuigi ta neile sõna-sõnalt seda kunagi öelnud pole, taipab Linda seda ütlematagi ja peab teda omakorda otsekui kodakondseks.

Nad istuvad sööma. Viis, kuidas Hiljandi tugevad tömbid sõrmed hariumuspärase murelikkusega leiba murravad või kuidas ta aeg-ajalt nagu midagi meelde tuletades kulmupuhmaid kergitab, liigutab Lindat, kes tunneb, et ta on mehele vajalik. Nad ei ole ühepäevasõbrad, neil pole võimalik teineteisest lahti ütelda.

Linda heidab pilgu selja pööranud tütrele, tahab juba tõusta, et talle kätt ümber õlgade panna ja teda lauda paluda, aga loobub sellest.

Hiljandi kummardub Linda poole ja vestleb rahulikult: «Mul on hakanud külaline käima, üleeile juhtus aken lahti olema, noh, suitsetan, siis hoian töölt tulles vahel akent valla, aga tihane — lipsti sisse. Kartsin, et põrkab vastu seina ja saab veel viga, kostitada polnud mul teda millegagi. Eile nägin teist jälle akna taga. Täna pidasin meeles, läksin karni, hulk rahvast ees. Pöördusin juba tulema, aga ise mõtlen, näe, naised ei pane raskeks terve pere eest hoolt kanda... Tuleb välja, et tänu sööklatele olen hooletuks jäänud. Minusugusele on lastetusmaks päris südamele kergenduseks, vähemalt niigi palju laste heaks...»

«Nonoh, minu teada kipuvad mehed mõnikord koguni alimentide eest kõrvale hiilima,» tähendab Linda.

«Eks ta ole, kuidas keegi... Kes õnnelik on, ega see igakord mõista õnne hinnatagi, või terve tervist, või see oma küllust, kel kõike küll käes on. Aga kui sa millestki ilma oled, noh, ütleme näiteks, kui sul ei olegi last või kodu või tervist, siis mõtled: missugune suur õnn, kui sul see oleks!»

Siis nad vaikivad, tundes end teineteise seltsis ütlemata õdusalt.

«Lähen teen nüüd kojas ühe suitsu.»

«Mispärast kojas, ega Sirje pole enam kätkilaps, et see kübeke suitsu talle häda teeb. Tänagu õnne, et mina suitsetama pole hakanud,» arvab Linda.

«Eks siis oleksin minagi suitsumees!» ei jäta Sirje emale vastust võlgu.

«Näed sa, peaksin suitsetamise tükkis maha jätma,» ütleb Hiljandi.

«Minu pärast tehke, mis tahate, ei puutu minusse — ega te minu külaline ole!» sähvab Sirje ja tunneb hetkeks võidurõõmu, et sai viimaks ometi välja öelda, mis südamel kipitas.

Lindal lähevad silmad vee-elevile, ta ei saa kaua aega sõna suust. Kui ta viimaks end kogub ja Hiljandiga pika mureliku pilgu vahetab, otsustab ta äkki rahulikult ja enesekindlalt:

«Sirje, ehk oled nii hea ja tood *minu* külalisele kõõgist tassi teed!»

Talle ei jää tähele panemata, kuidas tütre nägu tõsiseks muutub, ja ta kuuleb tasast, armastusväärset vastust:

«Jah, ema!»

Kui keeran maanteelt küla vahele, lööb käänakul pauhti tolmupilv autoaknast sisse. Imelik küll, mulle tundub, et see tolm lõhnab teisiti ja on pehmem kui kusagil mujal — see on tuttav tolm, kodumulla tolm. Lapsepõlves pesin igal õhtul päevitusest õhetavalt näolt ja väledatelt paljastelt jalgadelt põllutolmu. Mulda läinud on nüüd mu vanemad, segunenud põlise viljakandva maaga.

Ojasilla taga peatan masina ja astun teetolmusse. Õhku täidab äraõitsenud toomingate, värskeleheliste kaskede ja väetatud väljade rikkalik hõng. Laskun kivilt kivile hüpates oja äärde, pea kohal toomevõras, otsekui kõrva ääres sidistab lõbus lehelind. Voolas vesi vuliseb mööda kivist ojapõhja, praegu on vesi väike, ulatub põlvini. Aga mäletan, kuidas siin varakevaditi lumelagu ajal jooksis suurvesi üle tee ja koolilapsena tuli sellest läbi sumada — kord plikatirtsuna viis külamees, kel säärsaapad jalas, mu veest läbi, ise nimetas mind minijaks. Aga ei saanud minust talle minijat. Niipea kui tiivad kandsid, lendasin oma teed, ja isegi kui oleksin kaela murdnud, oma sihis olin kindel. Ja aastaid on möödunud, mõndagi olen läbi elanud, üht-teist paberile pannud, aga tähtsam on ikka veel tegemata, ootab tegijaid. Mida ei suuda üks, seda suudab ehk teine...

Varahommikust alates olen väikese vana tüüpi «Moskvitšiga» teel loksunud. Kuigi masin vahetevahel kippus toppama, nagu ei saaks küllalt bensiini peale, on ligi paarsada kilomeetrit seljataha jäänud. Nüüd on päike suures lõunas ja Laaneküla, kus mu sugulased elavad, asub siinsamas metsa taga.

Loputan pajupõõsa varjus reisimustuse maha; oja allikane vesi on karge ja karastav, pärast kümblust on kohe teine olemine. Ojaäärses pehmes rohus õitsevad helesinised meelespead nagu hellad silmad, kummardun ja nopin kena kimbu. Lehelind sidistab...

Siis istun uuesti rooli taha. Tee on märksa siledam ja kõvemini kruusatatud kui vanasti, nähtavasti liigub siitkaudu kolhoosi või metsaveo masinaid. Tee ääres on iga

kivi ja känd, põld ja heinamaa, padrik ja salu mulle tuttav. Aga ei tea, kas minust Laanel Madli-tädile suurt abi on, sest ma pole just teab kui osav iga töö peale; ometi on Madlil alati olnud käed tegemist täis ja nüüd veel mattis ta mullu mehe maha. Igatahes pole Laaneküla puhkekodu. Ent ükskõik kui väsinuna või ületöötanuna olengi siia tulnud, lahkunud olen siit alati puhanuna, kosununa, värskena. Mis mind siin hällitab? Kas mitte just see igapäevane lihtne elu?

Pööran teelt õue. Majaotsa ääres marjaaias sumisevad mesilased, kõrgel taeva all üksiku pehme pilveute kohal tilistab lõoke hõbekellukest. Kaskede varjust oja äärest, mis kääruga õue alt läbi jookseb, paistab pesu uhtva Madli-tädi hele rätt, juba astubki ta kaldast üles. Madli kuivatab põllesse käsi ja pühib rätikunurgaga suud, enne kui mind avasüli vastu võtab.

«Kulla-pai, pead mind vanainimest meeles! Kes nüüdsel ajal enam metsanurgaga lepib, igaühel paremaidki paiku, kus olla ja elada. Näh, küll keelitasin Vellost poega koju jääma, aga ütles, et ei tema ennast siia maha mata!» kurdab Madli. Märkan, et ta on esimese lesepõlveaastaga tunduvalt vanemaks jäänud. Lähen temaga oja äärde kaasa, lamedal kulunud kivil uurakil, loputab ta poja särgid ja tööriided selges vees puhtaks. Vaatan ja mõtlen, et kahtlemata uhtis ta kunagi samal kivil poja mähkmeid ja võib-olla kadunud mehe Jaagu pulmasärkigi, vesi aga voolas nagu tänagi, tasakesi, laulvalt vulisedes.

Minuga koos toa poole astudes jutustab Madli: «Kui Jaagu tervis nii otsa lõppes, et ta enam tallimeheametit pidada ei suutnud, siis jäid hobused Vello hooleks — see sai parajasti sel ajal aega teenimast lahti. Vana Jaak oli hobustega nagu kokku kasvanud, muudkui hühisesid talle vastu, kui talli läks. Kui vahel mõni loom sõidust tuli, sapsud vahus või jälle raskest veost aurava nahaga, siis laotas vana neil ikka tekiräbala üle selja ja viis sooja vett. Ei oleks Jaak uskunud, et Vello pärast tema surma hobustele käega lööb ja tallimeheametist kuuldagi ei taha. Näh, nüüd on laut tühi ja kõle, hobused ja hobuseriistad, kõik viidi mujale, vana lauta pidi kolhoos veel vaid heinakuüniks kasutama hakkama. Silm läheb märjaks, kui ma vahel talliuksele astun.»

Mul on Madlist või Jaagust või hobustest või neist kõigist kokku kahju. Siis, kui hobused tallis heinu krõmpsu-

tasid, künal jõid või koplis hirnusid, oli siin peres just nagu hoopis teine elu. Vaikselt, peaaegu leinaliselt astume üle lävepaku. Ammust ajast harjunud Laane tare hämarusega, torkab kuidagi ootamatult silma uus võõrastav valgus: pimedasse kotta on aken tekkinud. Ka elutuba pole enam endine — vägevate aampalkide, pahklike värvimata põrandalaudade ja krohvitud seintega. Ära on värvitud nii lagi kui põrand ja tapeet on pandud seintele, uued toolidki ümber laua.

«Vello siin mineval sügisel mässas selle remondiga, pani elektrivalguse sisse ja puha, aga näh, jättis kõik siiapaika, võttis jalad selga ja läks maaparandusjaama tööle. Igal õhtul ta ei jõua sealt koju tullagi, on ühiselamus öömajal. Ütle, mis häda teda ajas? Mis tal siin viga oleks elada?» Madli viib mind tagumisse tuppa, mis olevat Vello oma, ja palub istuda.

Vello toas tunnen ennast justkui linnas: diivan, raadio, raamaturiiul, isegi lambilüliti on käepärast; algul on see kõik mulle nii uudne, et ei mõista kiita ega laita. Lükkan akna valla, lopsakast marjaaiast voolab sisse lõhnaküllane maaõhk.

«Uuel peremehel kõik uut moodi!» lausun köögist tulevale Madlile.

«Olin vanaga harjunud...» Madli pakub mulle mett ja piima ning kõneleb: «Jaagu ajal polnud see elektrivärk veel nii moodi läinud. Tulime ilma toime. Aga Vellol peab kõik elektriga käima, püksipressimine ja habemeajaminegi, kes seda enne oleks kuulnud!»

Silitan Madli kõvakühmulist kortsus kätt, sest saan aru, kui raske on talle Jaagu kaotus. Siis astun välja päikese kätte.

Oja taga vastlehtinud metsas kukuvad käod. Läbi õitsva kopli looklev rada veab mind nagu pael jalus salu poole. Kevadine mets heliseb nii tuhandehäälselt, et tore on mõelda, kui uskumatult palju on maailmas tiivakandjaid, kui uskumatult palju laulvaid suid! Metsaalusest kulust on värske rohi üle kasvanud, täis tipitud kannikesi, kopsurohu ja hiireherne õisi. Oma uhiuues rüüs on nii noorte kui ka vanade puude oksad ühtviisi verivärsked, sest iga pisemgi õrn leht on kui vastsündinu.

Teen ringi ja pöördun varsakapjadest kollendava nõo perve pidi koju tagasi. Kaevult paistab Madli ja pump käib ta käes kilks-kõlks, kilks-kõlks.

Kui pakid autost tuppa viin, leian asjade hulgast närbunud meelespeakimbu ning pistan vette toibuma.

«Meelespeasid peaks Jaagu hauale istutama,» räägib Madli. «Tema ikka kinnitas, kui vahel pühiti õlut rüüpas, et minu silmad olnud sinised nagu meelespeaõied. Kes teab, ehk olidki!» See on muhe ja mõnus Madli, kes nüüd naerukil sui pajatab: «Olime noored, kui esimest korda teineteist nägime, tookord pesin koos perenaise ja karjalapsega ojas talu lambaid. Ajasime karja ojja, aga või nad siis lasksid endid kergesti kinni krabada. Ja üks utt panigi käest ajama, mina järele, õkva silla juures, kust keegi veskiline parajasti üle sõitis, krahmasin ute sülle. Veskiline aga pakkus end mõistagi naljapärast appi utte tassima; mul hakkas tuline häbi ja ma pöörasin ruttu selja, sest mu undruk ja hamegi olid ligedad. Jaak too veskiline oligi, hiljem tundis mu talgutel ära ja tuli ehale. Praeguseni pole meelest läinud, kuidas ta mulle ikka laulis:

Pidin ma Pillele minema,
jäin mina Mallele magama,
magusam oli Malle armu
kui need Pille piimakoogid.»

Puhu naerab Madli tasakesi omaette, siis kohendab rätti hallidel juustel ja lausub: «Mõlemad olime teenijainimesed, rassisime ihust-hingest tööd murda, ega me muidu poleks jõudnud siin seda kohta rentida. Ei me vaeva põlanud.»

Madli hoiab mu kätt oma kõvas karedas peos, niiviisi istume, kuni päike veereb. Maipõrnikad surisevad, pääsukesed saalivad õue kohal edasi-tagasi, aia ääres lõhnab varjulillede pihupeen õitepuru. Ja käod kukuvad.

*

Olen ilusa hommiku maha maganud, kui järgmisel päeval puhanult ärkan ja õue astun, isegi kortslehtedelt on kaste kuivanud ning päike on kõrgel. Käin ojal end pesemas. Kuigi vesi on õhuke, paistab ta tumedana ja peegeldub vastu — ometi ei jää ükski peegeldus püsima ega kanna veepind seda kaasa, igal hetkel, igal käänul peegeldab kiirelt voolav vesi juba uut pilti.

Madli kitkub kuuri all kana. «Arvasin, et pühapäevaks kulub värsket,» ütleb ta, ja kui ma teda palun mullegi

tööd anda, räägib: «Sestpeale kui enam tallitööd pole, on elu vaikne, koperdan vanainimese viisi, ei kiirusta kuhugi. Heinaajal ikka püüan kärmemini käsi liigutada, loovõtmine nagu nõnda kontimööda. Minu ja Jaagu ajal hooplesid mehed sellega, kui laia kaare keegi võtab. Ja hommikuti kostis aina vikatite luiskamist — ikka likat-lõkat, likat-lõkat. Aga eks nüüd kolhoosis tehta kõik puha masinatega — heingi niidetakse masinaga maha ja masinaga riisutakse üles.»

Laupäevaste askeldustega jõuab peagi lõuna kätte. Aia peal tuulduvad triibulised põrandariided, liivaga valgeks küüritud katlakaas ja pütt kuivavad pingil.

Peale lõunat, kui Madli luuaga läveesist pühib, jõuab Vello koju, heidab jalgratta kuuri najale ja enne tuppatulemist käib ringi minu autoloksi ümber, takseerib kumme ja katsub rooligi. Kui ta mind oma tugeva kämblaga on teretanud, arvab ta, et masin tuleks vilusse ajada. Seda märkan nüüd minagi. Vello keerab süüte sisse, annab starterit, teeb õues ringi ja juhib masina talli varju.

«Mis, see masin on sul juba vist oma kümmekond aastat sõrkinud? Ei noh, vajaks kapitaalremonti, siis sõidab veel teist nii palju. Mootoril kuulda pole väga vigagi.» Ta avab kapotikaane.

«Sõge, tule ometi sööma!» kutsub Madli. «Tal justkui sihuke haigus küljes, et niikui mõnd masinat näeb, kohe käed sügelevad, muudkui tahaksid osadeks lammutada. Talvel, kui ta veel maaparanduses tööl ei käinud, tulid tal vahel sõbrad siia oma vanu tsikleid tohterdama, küll ta neid siis lammutas, võttis lahti ja pani kokku.»

«Või niisugune meistrimees!» imestan.

«Ei noh, jutt või midagi,» puikleb Vello. «Harilik asi — mis liigub, see kulub. Masinavärgi juures tuleb ikka ette, et on vaja üht-teist parandada.»

Õhtupoolikul võtab Vello autol karburaatori ja bensiinipumba lahti, puhastab ära, ka süüdet reguleerib. On ilmne, et talle ei meeldi, kui masinatega hooletult ümber käiakse ja neil korrast ära minna lastakse. Paraku mõnevõrra ehk vabandab asja, et mina pole selle töö mees ja et mul on teised huvid.

Vello ütleb: «Ei noh, ega igaühel jah masinad südameasjaks ole! Aga mis elu oleks inimesel ilma masinateta või elektrita?»

Ja kui tuppa läheme, keerab Vello raadio mängima. Ta on

seda nägu mees, kes teab, mida tahab, ja kes oma tahtmisest naljalt ei tagane — sitke poiss nii iseloomu kui ka välimuse poolest. Tööriietes on tal minu arust palju ühist kõigi masinistidega, maamees või linnamees — selles pole mingit vahet.

Pühapäeva hommikul, kui Madli räägib Jaagu hauale minemisest, pakub Vello end autojuhiks. Nii me sõidamegi välja maanteele künklikkude nurmede vahelisele kalmistule, kus vanad puud laotavad suures rahus ja vaikuses hõlmavat varju. Siin, haljendavate viljaväljade südames puhkavad põlvest põlve ka minu omaksed. Kuidas võiksin tunda muud kui armastust selle maamulla vastu?

Madli on kummargil haua kohal ja kahtlemata kõneleb omas mõttes Jaagule kõik hinge pealt ära. Siis istutame kaasavõetud meelespeasid ja ehime kullerkuppudega kalmude murumättaid.

Tagasisõitu alustame vaikselt. Viimaks sõnab Madli:

«Jalgsi annab surnuaeda tükk aega vantsida. Aga masinaga läheb nii libedasti, et ei märkagi! Vaatan, Vellol on rooli hoidmine samuti käe sees justkui minul vokiratas. Kuule, sa õige võiksid kolhoosis autojuhiks hakata?»

«Ei noh, eks elus võib sedagi juhtuda! Aga ekskavaator on mulle nagu rohkem südame järele.»

Külatee lahkmest paneb Vello täie vaardiga mööda ja teatab, et teeme väikese ringi ning sõidame linna kaudu, kuna tal olevat just linna asja, ta tahtvat midagi osta, mille jaoks hoolega raha kogunud.

Linnas annab ta rooli minu kätte ja laseb ise jalga — ärgu me muretsegu, küll tema omal jõul varsti koju jõudvat. Madlil on lehmalüpsi tõttu aeg kasin ja minagi ei tahaks olla ühtki päeva oma nädalapikkusest puhkeajast mujal kui Laanekülas, nii sõidamegi Vellota koju.

«Mine tea noore mehe käimisi, olekski aeg noorik maija tuua, ainult et ega linnaplikast ikka küll ei saaks maale head perenaist,» arvab Madli.

«Kes nõus on tulema, küll see maalgi hakkama saab ja ameti leiab,» vastan mina. «Ära muretse!»

Aga Vellol ei ole seekord veel siiski noorik mängus. Kui ma õhtul uites metsast tulen, tabab mu helisevast laanevaikusest hellitatud kõrv eemalt lähenevat mootoripõrinat. Seisan õues, kui uhiuus tsikkel sõidab ukse ette. Vello ei kiirusta mahatulekuga, vaid silitab masinat, jalad harkis kahel pool ratast.

Madligi katsub käega uut kaupa ja leiab, mida öelda: «Näh, hoiab kui sikul sarvist kinni! Näh, istub kui ratsul sadulas!»

Ka mina silmitsen hoolega ja kujutlen seejuures selgesti, mis näoga Vello ekskavaatorit juhib — tõsine, asjalik, terase, otsekui lõikava silmavaatega.

«Sul, Madli-tädi, ei maksa midagi kahetseda, et hobusetall tühjaks jäi...» arvan ma.

VALUS KÜSIMUS

Kui insener Ilmar Ploompuu pärast tehase klubis toimunud maleturniiri Alli Härmat külastama ruttab, on puhkepäeva pärastlõuna. Ta kavatseb õhtut Alliga veeta, kuid Alli juurde on saabunud läbisõidul linnas viibiv pensionärist tädi, kes parajasti diivanil jalga puhkab. Ilmar paneb suitsu ette, nagu tahtes end varjata tädi tähelepanelikult hindava pilgu eest, sest ta pole eriti enesekindel. Kahevahel olles, kas lahkuda või ankrusse jääda, köidab teda tuttava toa hubasus ja ta võtab istet.

Hetkeks kaob Alli koos tädiga vadistades kööki ning Ilmar lehitseb pihku sattunud ajakirja. Alli on moekunstnik ja töötab õmblusateljees. Akna all töölaual on käepärast guaši- ja värvitopsid, visandid, žurnaalid. Vahel naljatlemisi peab Ilmar ka ennast asjatundjaks moe alal, kuigi ta tegelikult ilmutab rõivastumisel tagasihoidlikkust ja ükskõiksust. Võib-olla tahab ta ükskõiksusega oma sõltumatust toonitada, igal juhul ei tee nad Alliga sellest tüliküsimust. Ilmar tavatseb Alli töö kohta väita: «See on naiste värk!» Aga ta ei ütle seda halvustavalt, sest kõik naiselik Allis veetleb teda. Ilmaril on välja kujunenud umbes selline seisukoht: moel on aastatuhandete pikkune ajalugu, keisridki olid moeorjad; aga moeorjus on talumatu nagu iga orjus.

Alli väikeses toas on iga eseme paigutuses tunda naiselikku kätt, mis muudab ruumi Ilmarile armsaks. Alli on seltsiv ja jutukas, köök on tal ühine pererahvaga, kellega Alli on heal jalal. Ilmarile meeldib, et Alli ei sunni end peale, aga võib sind siiski ümber sõrme keerata.

Ilmar Ploompuu on tehases oma korteri sooviavaldusse märkinud, et kavatseb perekonnainimeseks hakata; ja on loota, et ta lähema aja jooksul valmivasse majja korteri saab. Aga naist võtnud ta veel pole, viivitust ei oska ta õieti millegagi põhjendada. Et ta Allit armastab, selles ta ei kahtle, küll aga kahtleb milleski muus — hingepõhjas varitseb kahtlus, koguni kartus, mille vastu ta põrkab otsekui sügaval peidus oleva kari vastu.

Kui Alli tuppa astub, libiseb ta käsi Ilmari õlale. «Kas sul hakkas igav?»

«Oh ei, siin toas, tead küll, on alati tunda su lähedalolekut...»

Samas tuleb köögist tädigi, käes taldrik külakostiks toodud koduküpsistega, mida ta lahkesti pakub. Alli juures on kõik alati kodune ja perekondlik.

Valgus langeb Alli kuklale, tal on pehmed juuksed ja libamisi õlad. Kui tädi selja pöörab, sõrmitseb Ilmar juuksekiharat Alli kuklas. Aga tädil nagu oleksid silmad ees ja taga, ta sõnab:

«Küll te sobite kenasti kokku! Nähtavasti on see nii määratud!»

Nüüd oleks Ilmaril soodus juhus tõsiselt kõnelda, aga sellegipoolest ei tee ta seda, vaid targutab: «Määratud? Minu arvates oleneb siiski väga palju juhusest. Kui me poleks kord puhkuse ajal Alliga matkakaaslasteks juhtunud, võib-olla poleks me kunagi tuttavaks saanudki.»

«See on nüüd, kuidas võtta, — võib-olla oli seegi määratud,» ütleb tädi.

«Õnnelik juhus, ütleksin mina,» kinnitab Ilmar.

Alli naerab, talle meeldib, et Ilmar tädile järele ei anna. «See oli matk siniste järvede äärde... Mul pole elus toredamat puhkust olnud!»

Juba paar aastat on meie kohtumisest möödas, mõtleb Ilmar. Kogu selle aja kestel pole Alli minus kunagi kahelnud, vaid on mind alati usaldanud — tõsi küll, usaldanud sellise kerguse ja enesestmõistetavusega, milleks mina üldse pole võimeline. Ta peab mind täiesti lihtsalt rõõmuga omaks. Aga minul pole ikka veel täit usaldust... Päevad läbi tegelen mehhanismidega, tunnen masinaid läbi ja läbi, aga kõige lähedasemas inimeses kahtlen...

«Mida sa homme teed?» küsib ta Allilt.

«Homme on mul palju tööd ja sekeldamist. Aga sa helista mulle, siis lepime kokku, millal näeme.»

Ilmaril on kahju, et nad sel õhtul ei saa kahekesi olla, aga Alli ei näita seda välja, üldse on Ilmar tähele pannud, et Allist on raske aru saada, kas ta võtab midagi tõsiselt või kergelt, ta võiks kibeda pilligi alla neelata, ilma et teeks halba nägu. Tädi kohtleb Allit emalikult otsekui omandiõigusega.

Kui Ilmar lahkub, lausub tädi: «Mul oli hea meel teid kohata!»

Ilmaril on sõnad peaaegu keele peal: kuna Allil ema ei ole, siis tuleb arvatavasti teilt tema kätt paluda. Aga ta ei saa seda siiski välja öeldud, vaid lahkub kiiresti.

Tänaval vaatab ta tagasi Alli akna poole. Tal pole kuhugi ruttu. Bussipeatus ei asu kaugel, kuid Ilmar laseb bussil nina alt minema sõita ja otsustab jalgsi minna. Õhus on kevadhõngu, juba hommikul kuulis Ilmar esimest kuldnokka, ka praegu vilistab üks oma puuri ees raagus puuoksal. Koju minna pole tahtmist, kuna poissmehe-elamine kaasüürilisena on kitsavõitu; seepärast peatub Ilmar tänavanurgal, paneb suitsule tuld ja otsustab külastada siin kandis elavat töökaaslast Ott Madarat. Ta on varemgi Oti pool malet mängimas käinud. Nad on vanad tuttavad ja Ilmarile on tema kodus alati meeldinud. Ott Madar kui majandusteadlane töötab tehases administratiivalal; sõbrad ütlevad tema kohta, et see mees pole oma nimest madalam, kuna ta on tugev nagu karu, armastab nii nalja visata kui ka puudusi sarjata, on äge ja süttib kergesti. Oti naine Mari Madar on vaikne ja habras, oma õrnuse tõttu jätab ta mulje, nagu oleks ta loodud hellitlemiseks, ometi on Ilmar kuulnud, et tema kasvuaeg on olnud karm, ka pole Mari Madar endale kerget elukutset valinud — sõjajärgseil aastail õppis ta suurte raskustega arhitektiks. Ilmar Ploompuu meelest on see ideaalne abielupaar, nende seltsis on mõnus olla. Neil on nelja-aastane poeg Aavo ja nägus kodu.

Ukse avavad Mari ja Aavo. Varna kõrval helgib peegel, seinavaasis ripub haljas lilletaim.

«Juhtusin mööda minema ja astusin sisse. Mul elab teie lähedal keegi tuttav — Alli Härma, olen teda vist teile tutvustanudki?»

«Jah, olen teid seltsis näinud. Täna oli keskpäeval päikese käes tunne, nagu oleks juba tõeline kevad. Käisime Aavoga jalutamas. Tõime kimbu urbi, näete, kui kevadised!»

Diivanilaual, kuhu Aavo oma mängukaru istuma on seadnud, ripuvad pakatavate kaseraagude küljes urbade kuldsed narmad.

«Toas nagu oleks kaselõhna, kas pole?» Mari naeratab soojalt ja õnnelikult. Siis ta kohendab Aavo viltust püksitraksi ja lausub: «Et teil meiega igav poleks, võiksime muusikat kuulata, meil on siin rohkesti heliplaate. Valite ehk ise, mis teile meeldib?»

Mari võtab Aavo sülle ja istub toolile. Ilmar valib Griegi. Mari kuulab, näol tasasus, ta loomus on nagu sügav vaikne vesi. Aavo ei läbe kaua paigal püsida, vaid libistab end sülest maha ning asub nurgas seisvaid autosid käivitama. Tuba on rõõmsailmeline, hele ja avar, akvarellid seintel ning vaip maas laotavad sooje värvilaike. Ja kõigil on mõnus olla.

«Võib-olla ma segasin teid? Tahate ehk midagi toimetada?» küsib Ilmar viisakuse pärast.

«Oh ei! Ma võtsin küll eile töö koju kaasa, sest nüüd, kus Ott on komandeeringus, jääb mul nagu rohkem aega. Aga hommikupoolikul ma juba tegin tööd, aitab! Kas Ott ehk helistas teile?»

Ilmar ei taipa, milles on asi. «Kas Ott sõitis komandeeringusse? Ta ei rääkinud sellest eile tööl sõnagi.» Aga kui ta Marile otsa vaatab, rabab teda ängistav tunne, nagu oleks ta midagi pahasti teinud.

Mari seisab korraga kuidagi nurgeliselt ja puiselt tema ees ning pärib kohkumist varjamata: «Kuidas? Kas Ott oli eile tööl?»

Ilmar ei oska oma hämmelduses midagi kosta.

«Ott ei ole neljapäevast saadik kodus olnud — ta ütles, et sõidab komandeeringusse!» Mari kahvatusse näkku on valus vaadata, sealt võib selgesti nagu peo pealt lugeda, kui löödud ta on. Ilmar pöörab pilgu kõrvale, et teise hädale mitte tunnistajaks olla, liiati on tal enesetunne räbal nagu halva sõnumi toojal kunagi.

«Andke andeks,» pomiseb ta.

«Ott on varemaltki komandeeringus käinud, mis te arvate, kas ta ka siis on mind petnud?»

«Taeva pärast, ma ei arva midagi! Mul on südamest kahju!» kogeleb Ploompuu. «Andestage, et ma teid üksi jätan, aga vist on parem, kui ma lahkun.» Ta viskab mantli kohmetult ülle ja väljub, sulgedes ukse võimalikult kärgatult, nagu oleks surnu majas.

Ploompuu on segaduses, teda vapustab, et tema illusioon Madara perekonnaõnnest purunes. Korraga tungib nagu tammi tagant esile kõik see kartus, mida ta eneses on varjanud, millest ta alati on vaikinud. Mõtete eest pole pääsu. Ta mäletab oma ema, kes väikese provintsiteatri näitlejana mõnevõrra kunstile elas ega kuulunud ainuüksi kodule nagu paljude Ilmari koolisõprade emad. Isa oli muusikaõpetaja, tundliku ja närvilise loomuga, kes ema

äraolekul aeg-ajalt meeleldi pojast seltsi otsis. Aga kui ema oli kodus, sulges isa tavaliselt toaukse ja vanemad viibisid tundide kaupa omaette, töötasid või vestlesid. Väikelinn, kus nad elasid, oli oma vete ja parkidega Ilmari tolleaegse arusaamise järgi toredaim paik maailmas. Inimesed tundsid üksteist — kui mitte isiklike tuttavatena, siis vähemalt nägupidi. Aga juba varakult õppis Ilmar tundma väikelinna ka halvast küljest. Tihti kuulis ta ema põlastusega hüüdvat, et muud siin ei kuule kui tagarääkimist — pikanäpumehi karistatakse, pannakse vangi, keelekandjad teevad üldiselt võttes palju rohkem kurja, aga neid ei karista keegi! Et nii nagu pikanäpumehi, tuleks pikakeelelisigi soolaputkasse pista!

Isa ei sõlminud kergelt sõprusi ega käinud neil palju võõraid, kuid ajapikku harjus nende pool käima orkestrijuht, kes vahel tõi Ilmarile maiustusi. Kui Ilmar koolist tuli, sattus kojanaine mõnikord talle väraval vastu ja muudkui haletses, et palitunööbid sul, pojake, ripakil ees, kõrvikuõmblused irvakil, ei sinu ema su eest küllalt hoolitse, muudkui keerutab meeste ees saba ja kekutab püüne peal! Esimesel korral läks Ilmar punaseks kui vähk ja häbenes, hiljem aga hakkas kojaeite vihkama ja soovis, et eit soolaputkasse satuks. Kooliteel tönkas teda kord üks poistestki ema pärast; Ilmar polnud loomult riiukukk, aga tookord kiskles, kuni enesel ja vastasel nina verine. Kodus muutus ta kinniseks ja luuravaks; kui isa vaheukse sulges ja emaga kahekesi jäi, kuulas ta ukse taga ning avastas varsti, et vanemad sageli omavahel riidlevad. Isa kahtlustas ema, heitis talle midagi ette — mida, seda ei saanud Ilmar iialgi teada, aga paaril korral kuulis ta orkestrijuhti mainitavat. Ilmarile tundus, et isegi süüd peaks olema võimalik andeks anda, ja ta ei suutnud süüdistavat isa õigustada. Ilmar kannatas, muljetele nii vastuvõtlik, nagu ainult laps võib olla; ja see kannatus jäi eluajaks meelde.

Ema muutus kurvaks ja närviliseks, ähvardas otsida mõnes teises linnas uue koha, aga isa ei tahtnud oma ametist lahkuda. Ilmarile tundus, et emale tehakse ülekohut, ja tal oli kahju, et ta ei suuda seda isale selgeks teha. Talle näis, et õnnetus, õnne vaenlane, luurab häid inimesi ja kimbutab neid selgest õelusest. Kunagi ei saanud ta teada, milles oli viga, — isa sai sõja ajal surma, ja hiljem viis raske haigus ka ema hauda. Onu võttis

Ilmari enda juurde. Siiski kujunes noorukil arvamine, et naised on mureallikas; sellest omakorda tekkis umbusaldus ja kartus.

Ilmar Ploompuu uidab kaua üksinda mööda õhtusi tänavaid, vahetevahel süütab ta uue sigareti. Siis tõttab ta läbi pargi, möödub jalutavatest paaridest ja jõuab teise linnaossa. Lõpuks mõtleb ta Ott Madarale ja küsib eneselt: kas tõesti ei saa pettuseta läbi? Mis ajab inimest tegutsema nõnda, et pettus muutub paratamatuseks?

Ettejuhtuvas joogikohas tellib Ploompuu klaasi konjakit ja läheb siis koju.

*

Hommik valgeneb. Mari Madara ees on uus päev, aga rõõmu tal sellest pole. Mis näoga ta läheb tööle? Kas ta on suuteline neljakorruselise elamu jooniste kohale kummardudes mõtlema millelegi muule kui oma pisikesele purunemisohus pesale?

Aavo magab magusasti koos kaissu võetud karuga. Mari äratab enne poja, siis, nagu neil kombeks kujunenud, raputab üles põõnutava karumõmmi.

«Ema, millal isa koju tuleb?» küsib poiss.

«Siis, kui tee toob...»

«Kas tee on pikk?»

«Kes seda teab! Teed on keerulised...»

Mari tuleb mõttele, et ta võiks rääkida Oti töökaaslase Helgi Ennokiga, kellele ta on hea tuttav ja kes võib-olla teab asjast üht-teist. Kuni Aavo end riidesse paneb, kasutab Mari telefoni ja määrab lõunavaheajaks kokkusaamise. Ta ei kaalutle, kas talitab õigesti, sest kõigest hoolimata tahab ta teada saada, mis tema selja taga sünnib. Raskesti ohjeldatavaks on ta Otti pidanud mõnikord varemgi, aga uskunud on ta senini iga tema sõna.

Siis keerab ta joonestuslaual mõned paberid rulli ja tõttab riietuvale Aavole appi. Ema närvilisus nakatab last ja peagi on nutupill lahti.

Mari suudleb teda, aga Aavo tunneb puudust päikesepaistelisest naeratusest ja on viril. Esmakordselt on Maril süda raske oma kodu ust sulgedes, ja teel lasteaeda viriseb Aavo tema käekõrval.

Õhtupoolikul jõuab Ott Madar enne naist koju ning avab harjunud liigutusega sellesama ukse. Harjumuslikult jätab ta kingad esikusse ja torkab jalad varna all oota-

vatesse tuhvlitesse, harjumuslikult riputab pintsaku riidepuule. Siis ta vaatab kööki, võtab seinakapist suutäie külma toitu, läheb ja seisatab hetke kummaski toas. Nii seistes märkab ta Aavo voodi ees põrandal mängukaru, tõstab selle üles ja tunneb järsku vajadust vanni võtta. Ta katsub käega radiaatorite soojust, otsib kapist puhta pesu ja laseb vannivee jooksma.

Kui Mari ja Aavo koju jõuavad, on Ott värskelt vannist tulnud, tervisest punetav, triibulises hommikumantlis. Aavo õnnel pole otsa ega äärt, peagi läheb isa ja poja vahel jõukatsumiseks lahti, ja kui isa on diivanile pikali pandud, tunneb Aavo end võidumehena.

Mari heidab neile üle ukse muresegase pilgu ja läheb kööki, kuigi temast täna toidutegijat pole. Kui Aavo tuleb juua küsima, avab ema piimapudeli ja teeb poisile võileiva. Oti kööki astudes läheb Mari tuppa.

Oti meelest pole see õige asi, aga kõige pahemat ta siiski ei arva. Enesekindlust kaotamata usutleb ta toaukselt: «Mis sinuga on, kas oled haige?»

Mari vaikib, siis küsib: «Kuidas sul reis läks?»

«Mis ikka, väsitav...» Ott kehitab õlgu, ta tahaks aruandmist naljaks pöörata, aga loeb naise näost, et asi on tõsine. Otil pole kunagi mõttesse tulnud, et tema, turske ja mehine mees, võiks naise ees kartma lüüa. Ometi kahaneb tema julgus, kaua otsib ta, mida öelda, kuni lõpuks pead langetades ja häält alandades tunnistab:

«Mari, tead ära pahanda! Ma ei käinud komandeeringus... Noh, läks viinaviskamiseks, tead, saa aru, ühel kolleegil oli sünnipäev...»

«Ühel naiskolleegil,» parandab Mari. «Ta nimi olevat Silvi...»

«Saa aru, tegin tõesti rumaluse! Usu, oli, mis oli, ükski naine ei tähenda mulle midagi peale sinu!» Ja Ott pihib siiralt: «Olin tõesti narr nagu poisike ja tahtsin näidata, et kas mina mees ei olegi!» Oma teada ta üldiselt naistest palju ei pea, aga Mari mahedust on ta alati kalliks pidanud. Ta ei saa sinna midagi parata, et naised talle järele jooksevad. Ta on neljakümnendates aastates. Kunagi ammu, oma esimese armastuse tormaka puhangu ajal oli ta siiski sattunud seelikukandjale, kelle peale ta hammas ei hakanud. Ott pole sellest iial kellelegi hinganud, kuidas ta tollal unetuil öil vaevles ja unistas, kuidas oli võib-olla just liigsest jumaldamisest pimestatud ega märganud ette

näha, et teda maha jäetakse. Seejärel kandis ta hulk aega okast südames.

Aavo tuleb, rajab nende ette põrandale maantee ja sõidab seda mööda autodega edasi-tagasi.

«Lepime ära, Mari! Mul pole olnud vähematki kavatsust meie elu rikkuda. Noh, juhtus niimoodi, anna andeks see äpardus!» Ott räägib õigust. Lõpuks pöördub ta poja poole ja palub: «Aavo, tule appi meid lepitama!»

Aavol pole asjast aimugi, aga ta on jalamaid oma kiirabiautoga kohal. Ja tema tõttu laheneb kõik kiiresti: ema suudleb teda põsele ja isa tõstab ta kukile.

«Oh sa väikemees!» sosistab ema, muud midagi ta ei lausu, vaikib; aga isa tunneb, et selles vaikimises on andeksand. Ja rahu on majas.

Hommikul on värvid eredad, kõik paistab uues valguses, kõik torkab selgemini silma. Mari otsib endas vigu, et mehe käitumist õigustada, leiab, et on liiga kahvatu, ja püüab end veidi jumestada. Ta heidab endale ette, et on õhtuti kodus sageli joonestuslaua taga istunud, selle asemel et Otiga koos välja minna, — õieti küll harjus ta kodus istuma väikese Aavo pärast.

Ottki vaatab kõigele pisut teisiti kui õhtul: meeldiv see ei ole, kui naine end sinu asjadesse segab; ta ise ei võta oma tühiseid kõrvalhüppeid kuigi tõsiselt, aga katsu seda naisele selgeks teha! Kangesti tahaks ta teada, tänu kellele Mari kõigest kuulda sai?

Õnn, et ära leppisime, mõtleb ta. Kas edaspidi ei saaks tülideta? Kui päev läbi tehases kalkulatsioonide ja planeerimisega rähkled, siis on kodurahu hädavajalik. Vahel sekka pummeldada ja end välja tuisata on hea küll, aga kodurahu ennekõike! — Ja siis juurdleb ta uuesti, et pagan võtaks, kes naist valgustas, kelle kaudu Mari kõik teada on saanud? Aga talle tundub, et tal enesel sellest juttu teha praegu ei sobi. Ja närviliselt kiirustab ta tööleminekuga.

Marile ei tähenda leppimine seda, et ta oleks kõigest üle saanud. See on eeskätt leppimine paratamatusega.

Büroo pingeline õhkkond sunnib Marit end kokku võtma, aga töö ei taha edeneda nagu vaja. Mari püüab süveneda projektülesandesse. Kas on siin ruumijaotus ainuõige, kas ta on leidnud parima lahenduse? Igast millimeetrist plaanil oleneb, milliseks kujuneb kord kellegi kodu — kodu, kus vajatakse päikest, soojust, armastust. Ta skitseerib hoo-

lega, aga ei ole rahul ühegi variandiga — raske on keskenduda, kui isiklik elu korrapäraselt ei kulge. Seepärast küsib Mari endalt, mida teha, et tema kodul oleks kindel alus?

Ta lahkub enne tööaja lõppu, laseb juuksuril soengut kohendada, teeb sisseoste ja ruttab lapsega tavalisest varem koju.

Kui Ott töölt saabub, on kodu tipp-topp korras ja laud kaetud. Otil on olnud väsitav päev: ta ütles tootmisnõupidamisel teravusi, läks osakonna juhatajaga raksu ja vandus praagitegijate aadressil tulist kurja. Rahustuseks võtab ta nüüd toidu alla tubli lonksu konjakit.

Kui ta telefonihelina peale Ilmar Ploompuu häält kuuleb, hõikab ta kohe torusse, et tulgu ja astugu aga sisse.

«Teeme partii malet,» kutsub ta. «Läksin nõupidamisel liiga ägedaks, mis? Ah sa arvad, et kriitikat võib teha ja et ma väga palju märgist mööda ei lasknud? Või et siiski? Noh, tead, ma ei olnud küllalt tasakaalus! Aga tule, mängime malet!» Ta kuuleb Ploompuu vastust:

«Praegu kuidagi pole võimalik, aga hiljem võiks ehk proovida. Tahtsin su naise tervise järele küsida...»

«Minu teada pole ta haige olnud, või ehk tead sina paremini?» Ott naerab oma arust toredasti väljakukkunud nalja üle ja lisab siis lahkesti: «Võib-olla tahad temaga rääkida, ma hüüan ta siia? Ah pole vaja? Kuidas soovid! Olgu, nägemist!»

Ott valab endale konjakit. Siis vaatab üle ukse tagumisse tuppa, kus Mari Aavot magama paneb, ja ütleb:

«Ilmar küsis su tervise järele.»

«Tänan, kena temast.»

Veidi aja pärast kallab ta uuesti klaasi täis ja lausub siis, nagu oleks selle üle pead murdnud:

«Ei tea, kust ta selle peale tuli, et sul midagi viga võiks olla?» Otile torkab silma, kui haprad on ta naise käsivarred, kui peenike tema piht, ja ta ütleb: «Katsu kosuda, muidu hakkavad mu sõbrad, näed, sinu pärast muret tundma.»

«Ega Ploompuu selle pärast...»

«Mille pärast siis?»

«Kes teab, niisama...» Mari annab Aavole karu kaissu ja kustutab tule. Siis lähevad Ott ja Mari teise tuppa.

«Ploompuul elab pruut meie lähedal,» kõneleb Mari.

«Kust sa tead?»

«Olen neid koos näinud. Muide, ta käis pühapäeval sind otsimas.»

«Kas Ilmar käis pühapäeval siin? Mis sa räägid! Kas see tõesti võis olla tema, mu oma vana sõber?» Ott Madar hõõrub käega tuikavat pead. «Kas siis Ilmar Ploompuu oligi see pealekaebaja, see keelekandja, see kiiluajaja meie vahele? Nüüd ma alles taipan, miks ta su tervise pärast muretseb!»

«Aga ei, Ott, mis sul arus on!»

Ent Ott laksatab käega vastu laupa. «Ja mina, juhmard, rääkisin temaga kui sõbraga, kutsusin veel malet mängima! Oleksin ma ta vähemalt läbi sõimanud ja talle näkku öelnud, et ära topi oma nina sinna, kuhu pole tarvis, et sõida kuu peale, aga ära aja mu naisele ligi!»

«Jäta järele, mida sa veel ei mõtle! Ploompuu ei rääkinud mulle mitte midagi, sa eksid!»

«Ah sina veel kaitsed seda lipitsejahinge! Kuidas, või tema ei rääkinud midagi? Aga kes siis Silvi-loo sulle suhu pani?»

«Seda ma kuulsin mujalt...»

«Valetad, salgad! Aga mulle on nüüd kõik selge: seepärast sa tegidki mulle eile stseeni, et oma patte varjata! Ja mina nagu kalts lasksin end põlvili suruda!»

«Mitte ei mõista, mida sa kõneled! Palun, pea piiri!»

«Kõik naised on tühised!» jätkab Ott sõgedas raevus. «Ega sinagi pole parem! Arvasin, et oled headus ise! Sina, mu jumaldatud Mari, Maarja, Maria, — aga tuleb välja, et hoopis hoor!»

Mari taganeb teise tuppa ja võtmeplõks lukuaugus on ainsaks vastuseks tema poolt. Meelekibedusest värisedes nuuksub ta kummuli voodis.

Eestoast kostavad Oti rasked sammud, mõne aja pärast paugatab välisuks. Ja vaikus võtab maad.

Selles vaikuses on kuulda lapse ühetasast hingamist ja kellapendli tiksumist. Mari jääb kuulatama, kui armas see on — selles on midagi igavest, see on ühtaegu olevik ja tulevik, tõelisem ja püsivam kui kõik muu. Ning ta peas küpseb mõte: see siin on Aavo kodu, ja sel kodul on siiski oma kindel alus — mul on minu töö.

Küll teen tasa kaotatud tööpäevad, mõtleb ta, ja esitan projekti lubatud tähtajaks.

Ta tõuseb ja avab vaheukse. Käratult koristab ta laualt

tühja pudeli ja klaasi ning asetab vaasi urbadega tagasi oma kohale.

Kuuldes uksekella, arvab ta, et küllap see on Ott, kes tuleb tagasi ja tahab võib-olla andeks paluda. Ta ei ava ust, kõhkleb ja küsib lõpuks summutatud rahutusega, kes seal on.

Ent tulija polegi Ott, vaid Ploompuu, ja Mari püüab end kiiresti koguda, seistes murelikult ukseaval.

«Ega vist pole veel liiga hilja? Käisin Alli tädi pakke jaama viimas ega saanud varem tulla,» seletab Ploompuu, hoolega matil jalgu puhastades. Tal on veel selgesti silma ees, kuidas tädi lahkumisel teda ülevoolavalt tänas, tema aga tundis end ebamugavalt ja kindlusetuna ning oli tänulik Allile, kui see kõhklemata oma käe tema kaenla alla pistis ja end usaldavalt tema vastu toetas.

«Kuidas Ott arvab, kas teeme ühe partii?»

«Ott läks kodunt minema. Leppimisest ei tulnud midagi välja. Igal solvamisel on ka lõpuks piir...»

«Mis õigust on tal teid solvata! Teile, Mari, küll süüd ei saa leida!» hämmeldub Ploompuu.

«Kui ei ole usaldust, siis võib süüd leida igast asjast. Aga ma olen liiga väsinud ega taha sellest kõnelda...»

«Küll ma räägin Otiga ise homme töö ajal, et ta mõistuse pähe võtaks! Olge mureta!»

Aga Mari ei taha midagi kuulda. Ja Ploompuu läheb oma teed.

Hea on öelda, olge mureta! Keda see lohutab, mõtleb Ploompuu ja valutab oma südant. Miks paneb küll üks inimene teist kannatama? Vaene Mari, ta vääriks hella kohtlemist...

Ja Ilmarile meenub, kuidas teda kord lapsepõlves näitelava ees haaras paaniline hirm, et Desdemonat mängiv ema saab tõeliselt surma. Lapsena vähemalt võis ta lohutust leida mõttest, et õnnetus, õnne vaenlane, luurab häid inimesi ja kimbutab neid selgest õelusest, nüüd ei suuda ta end sellega enam rahustada.

Pikk on lülide rida asjatult põhjustatud kannatuste ahelikus, mõtleb ta. Kui tihti on tühistel vigadel saatuslik tagajärg! Tülid tulevad nagu tühi tuulest. Küllap oleks vaja rohkem vastastikust mõistmist, et usaldus kahe inimese vahel oleks murdumatu... Usaldav inimene on vaba kartusest, sest kartus iseenesest on umbusaldus...

See ei ole enam kahtlus, mis Ilmari südames kõneleb.

Varakevadises öös on mulla ja pakatuse hõngu. Haraliste kastaniokste küljes läigivad tänavalaterna valgel ümmargused nupud nagu kapslid. Kõnniteeäärsete paplite pungad on kui vahasse kastetud, vaigused ja lõhnavad. Sellisel ööl oleks hea kaaslase seltsis uita, mõtteid vahetada, muresid jagada, või veel parem — käsikäes vaikida. Ja Ilmar märkab, et ta on teinud ringi ning jõudnud tagasi tuttavale tänavanurgale.

Kesköö on käes, kui ta koputab Alli aknale.

•

Helgi Ennok võtab paberid ja läheb juhataja juurde: kaks meest jäävad nelja silma all vaidlust jätkama ja Ott just sõnu ei vali.

«Eks tee mulle selgeks, et sina polnud see saatanahing? Kasutasid juhust, pole midagi öelda, osavasti oskasid naise minu vastu üles keerata!»

«See ei saa kõne allagi tulla, kui arvestada juba üksnes minu lugupidamist su naise vastu,» väidab Ploompuu masendatult.

«Kui teil on vastastikune sümpaatia, palun!»

«Minu elu käib oma rada, muide otsustasin Alli Härmaga abielluda. Tead küll, et asi seisab ainult sinus. Ma räägin sinuga kui mees mehega, ütle, millega sa õigustad oma käitumist? Kuhu sa niiviisi jõuad?»

«Mis see sinusse puutub? Ma ei kannata vahelesegajaid, ma ei salli, kui kiputakse mind õpetama ja õigele teele pöörama! Kui tahan, võin kogu kollektiiviga vastamisi minna! Oma asi! Küll mees teab, mis mees teeb!»

«Noh, ära ägetse!»

Parajasti heliseb telefon. Räägib Silvi kantseleist. Ott pöörab kõneldes Ilmarile selja, aga nende juttu jälgimatagi tekitab kõnetoon kõrvalseisjale muret. Ploompuu silmis on Silvi tavaline tüdruk, aga kui järele mõelda, siis on ta kahtlemata nägus, lopsakate juustega, tragi ja hakkaja.

«Kuigi see on muidugi su oma asi,» alustab Ilmar uuesti, kui Ott on kõne lõpetanud, «aga ehk lubad küsida...»

«Tead, sinule ma küll ei ole kohustatud aru andma! Ära aja mind marru! Jumal tänatud, ma oskan sõbras vaenlast näha!»

Helgi Ennok tuleb peotäie dokumentidega tagasi ja teatab asjalikult: «Juhataja kutsub teid!»

Madar haarab oma laualt kausta ja kaob.

Helgi Ennok vaatab talle kaalutlevalt järele ja mõtleb: küll on torm mees! Mari käsi vist küll hästi ei käi — aga tal on ikkagi Aavo, ja pealegi näib, et ta klammerdub kõvasti töö külge. Töö aitab kõigest üle. Võiks ju Otiga kõnelda, kui leiaks sobiva silmapilgu, aga niisugust meest kohe karda!

Ja Helgi Ennok istub laua taha tööle.

Ilmar Ploompuu astub pikka koridori ja eemaldub ebameeldivustundega, puudutatult, häiritult. Kui ta üle õue tehasehoone poole läheb, peatub ta viivuks ja tõmbab suitsu lõpuni. Hele päike kiirgab asfaldil ja lõunatuul lendab üle karedate silikaatkivist hoonete.

Kust iidamast-aadamast on küll pärit «tarkus» näha vaenlast sõbras — või naises või seltsimehes? mõtiskleb Ploompuu. See peaks olema ju ammugi ajast ja arust! Miks on kahtlustamise kalduvus nii lõpmata visa kaduma? Kas ei ole juba aeg, et usaldus inimeste vahel oleks murdumatu?

Ta siseneb pikka lõõvitaolisse tehaseruumi, kus tuttavas rütmis mürisevad masinad.

Vabariikl. Tartu Kliinilise Psühhoneuroloogiahaigla Raamatukogu

SISUKORD

Saateks 3
Krahvi veri 5
Kaks Lainet 9
Ema 12
Oma mõõdupuuga 13
Pulmarong 14
Peale tööd 18
Teisiti kui Jaagu ajal 26
Valus küsimus 33

LOOMINGU RAAMATUKOGUS 1962. A. ILMUNUD:

Nr. 1/2. **Viktor Nekrassov. KIRA GEORGIJEVNA.** Vene keelest tõlkinud D. Vaarandi.

Nr. 3. **John Bell Clayton. VALGE RING.** Inglise keelest tõlkinud A. Bergmann.

Nr. 4. **Ain Kaalep. SAMARKANDI VIHIK.**

Nr. 5. **Stanislaw Dygat. KÄSUALUSE KÄTTEMAKS.** Poola keelest tõlkinud A. Kurtna.

Nr. 6. **Upendranath Ašk. MUSTAD ISANDAD.** Hindi keelest tõlkinud H. Udam.

Nr. 7.—9. **Konstantin Fedin. SANATOORIUM «ARCTURUS».** Vene keelest tõlkinud H. Luik.

Nr. 10. **James Aldridge. MÕNED MU PARIMAD SÕBRAD ON INGLASED.** Inglise keelest tõlkinud V. Tobro ja V. Kivilo.

Nr. 11/12. **Luchino Visconti. ROCCO JA TEMA VENNAD.** Filmistsenaarium. Itaalia keelest tõlkinud A. Kurtna.

Nr. 13. **Minni Nurme. VALUS KÜSIMUS.** Novelle ja laaste.

ILMUMAS:

Nr. 14. **János Fülöp. BOTOND.** Ungari keelest tõlkinud E. Hiedel.

Nr. 15. **Halldor Laxness. NAPOLEON BONAPARTE.** Islandi keelest tõlkinud H. Sepamaa.

Toimetaja O. Samma
Toimetuse aadress: Tallinn, Kohtu t. 3, tel. 492-54.

Trükkimisele antud 20. III 1962. Trükiarv 17 000. Paber 84×108, 1/32. Trükipoognaid 1,5. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 2,52. Arvutuspoognaid 2,3. MB-00460. Tellimise nr. 931. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 10 kop.

На эстонском языке.
БИБЛИОТЕКА «ЛООМИНГ» № 13 (229)

Минни Нурме.
Больной вопрос.

10 kop.

13/1962
A
21382
5147667

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00514766 7